

den delen typisk (viktiga parametrar för vad som tenderar att bli aktuellt för idéhistorisk forskning) att han skulle dra till sig särskild uppmärksamhet utanför skräet självt.

Samtidigt finns det ur en idéhistorisk synvinkel åtminstone två historiska sammanhang som om de undersökts utan tvekan hade gjort Engnell mer allmänt intressant. Det första är att dennes studenttid vid Uppsala universitet sträckte sig från inskrivningsåret 1928 till disputationen 1943. Hur var det att studera semitiska språk och Gamla testamentets exegetik under denna tid, så präglad av antisemitism? Som jämförelse kan nämnas att orientalisterna H. S. Nyberg – Engnells lärare och senare kollega – bidrog med en inledande kritisk exposé vid en offentlig debatt om antisemitism i Uppsala studentkårs lokaler 1935. Frågan måste helt enkelt ha varit närvarande och aktuell för Engnell. Det andra, inte helt orelaterat, är att myter om sakrala kungadömen och messianska ledargestalter framstår som i allra högsta grad dagspolitiskt aktuella i Engnells tid. I vilken mån rymmer hans verk en implicit kristen kritik av sekulära frälsningsideologier och så kallade politiska religioner?

Hidal har förstas gjort ett medvetet val när han koncentrerat sig på det helt inomvetenskapliga. Han beklagar också i sin avslutning den brist på brev, dagböcker och andra personliga dokument som gjort det svårt att närma sig personen Ivan Engnell. Frågan är i vilken utsträckning en vidgad kontextualisering kring tankemiljöer och idéklimat kunnat kompensera för bristen på biografiskt material. Hos mig dröjer sig frågan kvar om vad en studie i Engnells gärning kunnat berätta om exegetikens moderna belägenhet då vidare omständigheter fått ta större plats i denna skildring av bibelforskarens värv.

Göteborgs universitet

HJALMAR FALK

Martin Nykvist, *Alla mäns prästadöme: Homosocialitet, maskulinitet och religion hos Kyrkobröderna, Svenska kyrkans lekmanaförbund 1918–1978* (Lund: Nordic Academic Press 2019). 303 s.

Gunnar Hyltén-Cavallius, *Rännil blev till flod: Nätverket kring 68-kyrkan och tidskriften Inter Nos i Lund* (Malmö: Universus Academic Press 2019). 191 s.

Två nya kyrkohistoriska verk kastar ljus på två ganska olika delar av den svenska kristenhetens mångfacetterade 1900-talshistoria. *Alla mäns prästadöme* är Martin Nykvists doktorsavhandling vid teologiska fakulteten i Lund, försvarad i november 2019. Den tecknar historien om Kyrkobröderna,

Svenska kyrkans lekmannaförbund under organisationens första 60 år, från grundandet 1918 fram till att kvinnor fick bli medlemmar, och organisationen därmed något ändrade karaktär, år 1978. Kyrkobröderna var en sammanslutning av lekmän inom Svenska kyrkan, som var verksamma med studie- och bildningsarbete internt, visst praktiskt församlingsarbete och socialt arbete utanför kyrkan. De gav också ut olika typer av publikationer och deras tidskrift – *Kyrkobröderna* – är ett centralt material för Nykvist.

Undersökningsobjektet är kyrkobröder och lekmän, och Nykvist anlägger kongenialt nog ett genusperspektiv, med visst fokus på maskulinitet och homosocialitet. Genusperspektivet inom den svenska kyrkohistoriska forskningen har varit starkt under 2000-talet. Nykvist redogör fint för detta och skriver in sig i den traditionen. I vissa fall kan anläggandet av ett genusperspektiv bero på att man söker ge nya infallsvinklar på ett redan undersökt fenomen. I Nykvists fall är det dock inte så. Kyrkobröderna har nämligen aldrig underställts någon större akademisk studie. Genusaspekten är alltså för honom ingen ursäkt för att tröska ett äldre material igen, utan snarare ett nödvändigt perspektiv för att förstå en organisation som särorganiserat män och där frågor om kön, genus och sexualpolitik verkligen varit centrala. Alltså ett välmotiverat teoretiskt ramverk.

I och med att förbundet inte studerats tidigare är Nykvists arbete välkommet. Han understryker själv att det finns en poäng med att kyrkohistoria inte ska fokusera enbart på ämbetet, utan också lekfolket inom kyrkan, vilket är särskilt viktigt under ett 1900-tal då lekfolkets inflytande ökat.

Nykvist behandlar alltså perioden 1918 till 1978, men har något olika tyngdpunkter i olika avsnitt. Boken har fyra empiriska delar. Den första, som delvis också är en bakgrundsdel som i högre grad väver in tidigare forskning, tecknar tillkomsten utifrån det kyrkopolitiska och historiska sammanhang som rådde vid tiden för bildandet. Den andra delen täcker den första perioden, fram till 1950-talet, då kristen manlighet och feminisering diskuterades intensivt. Här visar Nykvist vilka dygder som framhävdes och hur man handskades med de kristna ideal som kunde tyckas feminint konoterade, som beroende, ödmjukhet och svaghet. Kompletterande kamp- och stridsmetaforer var vanliga under perioden fram till andra världskriget. I den tredje delen vänds blicken mot 1960- och 1970-talen, och här kartläggs förbundets diskussioner om de i tiden viktiga frågorna inom sexual- och familjepolitik (abort, preventivmedel, äktenskap och skilsmässa, den moderna kvinnorollen). I den sista delen täcks hela avhandlingens period, och här behandlas i ett homosocialitets-perspektiv manlig särorganisering, samt frågan om kvinnligt medlemskap och deltagande. Intressant här är att kvinnor ofta tycks ha deltagit i verksamheten, även om de inte fick bli medlemmar förrän 1978.

Det är en mycket bra avhandling Nykvist har författat och jag har bara nämnt lite av dess väldigt intressanta resultat. Det vetenskapliga ramverket håller. Materialanvändning och metod motiveras klokt, om än något kortfattat. Den främsta styrkan ligger i hur han sätter det teoretiska ramverket i arbete. Särskilt berömvärt är att Nykvist inte använder de teoretiska perspektiven statiskt, utan vrider och vänder på dem, samt inkluderar kritik av dem, både i inledning och i de empiriska delarna. Ska jag komma med någon invändning angående teorianvändningen är det att det i inledningen diskuterade intersektionalitetsperspektivet faller bort något längs vägen. Men annars är genusperspektiven som sagt övertygande.

Det finns ett par ytterligare saker jag kanske hade önskat mig. För det första: eftersom Nykvists arbete är den första stora studien av Kyrkobröderna och nog lär bli ett standardverk hade det varit passande med en mer utförlig deskriptiv kartläggning av organisationen. Nu nämns det här och var hur många lokala kårer det fanns vid olika tidpunkter, vilka personer som ledde organisationen och gav ut tidskriften, samt hur många medlemmar de hade (som mest 25 000 under 1960-talet). Sådant hade gärna fått systematiseras och presenteras sammanhängande – gärna inledningsvis – för att ge en tydligare bild av hur förbundet såg ut och utvecklades.

För det andra kunde slutkapitlet kanske byggts ut något med en längre diskussion om hur förbundet passar in i Svenska kyrkans och den generella kristenhetens utveckling under 1900-talet. Dels något mer om kopplingar till andra sammanslutningar och strömningar inom kyrkan, dels en diskussion om vad förbundet lär oss om kristendomens utveckling i Sverige. Sådant finns med kort i slutet, men kunde fördjupats, om inte annat i en friare, mer spekulativ diskussion. Jag menar inte att föra fram den typen av orättvis kritik som säger att författaren borde genomfört en annan studie än den föreliggande. För jag har inget emot det Nykvist gjort, tvärtom, det är som nämnts ett mycket fint arbete. Däremot vore detta additiv som kunde förstärkt arbetets funktion som standardverk, samt bidragit än mer till att teckna bilden av skiftningar och omkastningar inom kyrkans rika historia.

För nog sker det skiftningar och omkastningar inom den svenska kristenheten under 1900-talet. Bland annat fanns, likt i samhället i stort, en vänstervåg inom Sveriges kyrkor kring det mytomspunna året 1968. Det har bland andra idéhistorikern Johan Sundeen kartlagt i sin *68-kyrkan* (2017). Som ett slags uppföljare på den har Gunnar Hyltén-Cavallius, emeriterad präst och fil. lic. i kyrkohistoria, skrivit *Rännil blev till flod*. Häri utgår Hyltén-Cavallius ifrån de kristna studentföreningarna i Lund och deras tidskrift *Inter Nos*, åren 1968–1972. Röda Lund var viktigt för den så kallade 68-kyrkan, men just det här materialet behandlades inte av Sundeen, och på så vis finns det en motivering till Hyltén-Cavallius studie.

Tyvärr lider detta verk av att det i allt för hög grad och ju längre man läser tar skepnaden av en debattbok snarare än en historisk studie. Det fanns även hos Sundeen en viss normativ position och syrlig eller till och med indignerad ton gentemot studieobjektet. De tog där dock aldrig över helt, utan huvuddelen var en gedigen empirisk kartläggning. Hos Hyltén-Cavallius tar den egna positionen alltför mycket överhanden. Det är tydligt att det är författarens "frustration och sorg över Svenska kyrkans nuvarande inriktning" (s. 18) som drivit det här projektet, snarare än ett historiskt kunskapsintresse. Exempel på detta, förutom detta citat, är att han menar att man bör "ta avstånd" från den rörelse han tecknar (s. 168) och att han tar upp den nuvarande ärkebiskopen Antje Jackeléns (inte en del av *Inter Nos*-nätverken) vilja till religionsöverskridande samarbeten, eller diapraxis (inte en term från den aktuella tiden).

Det är synd, för fallet han undersöker är intressant. En uppstramning och fördjupning av analysen av *Inter Nos* och de personer som rörde sig i de nätverken hade kunnat bli en mer intressant studie i historiografisk mening. Nu saknas metodologisk systematik. Materialet tycks valt utifrån att det handlar om författarens egen tid i Lund, och de tidskrifter han själv haft på sin vind. Det normativa och det beskrivande blandas genomgående och då och då kommer angrepp på sådant som uppfattas som felaktigt. Flera intervjuer har gjorts, men det förklaras aldrig riktigt vilket syfte dessa ska tjäna i metodologisk mening. De tycks också i huvudsak vara gjorda med personer som delar författarens åsikter, samtidigt som de som behandlas i studien inte intervjuats. Kring dessa spekulerar han i stället ibland fritt, exempelvis om varför biskop Martin Lind som ung gick med i Socialdemokraterna.

Syftesförklaringen, som sägs vara att "granska" vänstern bland kristna Lundastudenter, andas mer av det avslöjande reportaget än den vetenskapliga historiken. Och det ordvalet är symptomatiskt. Som debattinlägg kan boken säkert fylla en funktion i att bekräfta hållningen hos dem som kyrkopolitiskt redan håller med Hyltén-Cavallius. Som vetenskapligt verk håller den dock inte måttet, i vart fall inte rakt igenom.

Det man kan ta med sig av Hyltén-Cavallius studie är genomgången av innehållet i tidskriften. Denna är noggrann och idémässigt intressant, och hade gärna fått sträckas ut både före 1968 och efter 1972 för att kunna registrera ideologiska förskjutningar på längre sikt. En studenttidskrift kan tyckas perifer, men studentrörelserna och deras publikationer var viktiga under perioden, inte minst inom den kristna deloffentligheten. Hyltén-Cavallius visar också hur såväl ecklesiastikministern Olof Palme som *Aftonbladets* kulturchef Karl Vennberg i alla fall sporadiskt läste publikationen.

Författaren har givetvis inte fel i ett upprepat påpekande om att den kristna studentoffentligheten formade de som gick vidare till ledande po-

sitioner i kyrkan, men så torde det ha varit under hela 1900-talet och inte bara kring 1968. Men "68" är nu ett rött skynke och en form av urmyt för de som är missnöjda med hur kyrkan ser ut i dag. I linje med detta har det tagits väl stora vetenskapliga friheter. Så, om jag hade fått önska lite bredare penseldrag från Nykvist, så hade de gärna fått vara mindre breda hos Hyltén-Cavallius.

Lunds universitet

ANTON JANSSON

Martin Ericsson & Andrés Brink Pinto, *Den bråkiga staden: Ungdomsupplopp och ungdomspolitik i efterkrigstidens Stockholm* (Stockholm: Stockholmia förlag 2019). 340 s.

Fyra decennier av ungdomsupplopp i efterkrigstidens Stockholm, från Söderkravallerna år 1948 till upploppen i Kungsträdgården år 1987, utgör föremålet för Martin Ericssons och Andrés Brink Pintos *Den bråkiga staden* – ett bidrag till vad de kallar den svenska efterkrigstidens konflikt- och konfrontationshistoria och *contentious politics studies* (s. 40). Ungdomsupplopp är nu inte vilka konfrontationer som helst: de blir särskilt intressanta, menar författarna, genom att sakna uttalade krav. Men detta hindrar dem inte från att generera problembeskrivningar och ungdomspolitiska åtgärder. Ericsson och Brink Pinto intresserar sig nu både för upploppen som sådana – deras uppkomst, förlopp och avstyrring – och för deras efterspel. Fyra decennier är en tillräckligt lång tid för att fånga förändringar av upploppens konfliktrepertoar och politisk taktik, samt av hur de kom att uppfattas i offentligheten och besvaras där.

Flera sorters källmaterial har kommit till användning. Framför allt arkivmaterial från stockholmspolisen och Stockholms stads barnavårdsnämnd och fritidsförvaltning är centrala, tillsammans med fullmäktigetrycket och ett rikt tidningsmaterial för den mer systematiska analysen. Sex upplopp analyseras i fem kapitel, förutom de ovan nämnda kravallerna i Berzelii park sommaren 1951 respektive sommaren 1954, Nyårskravallerna 1956 och Hötorgskravallerna sensommaren 1965. Framställningen är koncentrerad till upploppen och sedan deras efterspel. Analysen är klart systematisk, men ändå lyhörd för specifika tids- och rumssammanhang. Stockholm för 30 år sedan var en helt annan stad jämfört med för 70 år sedan; detsamma kan sägas om ungdomens livssituation och sociala villkor. Ericsson och Brink Pinto skildrar detta med fin balans mellan det analytiskt intressanta och ungdomsupploppens historiska omständigheter.